

Methodieken en werkvormen
Begeleiden jeugdleden
Ontwikkelgebieden en spel

Maker: Steunpunt Overijssel

Functie: -

Datum van productie: 31 oktober 2002, aangepast op 15 oktober 2023

ontwikkelgebieden en spel

Leeftijd: B/W/S/Ex

Duur: 2 uur

Groepsgrootte: plenair en (sub)groepen van 4-6 personen

Locatie: binnen/buiten

Korte inhoud:

Op een spelenderwijs bezig met de ontwikkelgebieden t.o.v. leeftijdseigene. Ook jeugdleden met een handicap komt uitgebreid aan bod.

Dit is geen officieel document van Scouting Nederland, maar is door Scouting Nederland geselecteerd omdat het een goed voorbeeld is van hoe je zelf met dit onderwerp aan de slag kunt gaan. Hierdoor kan het zijn dat sommige onderdelen van dit document niet geheel overeenkomen met wat Scouting Nederland normaal communiceert.

Methodiek: leeftijdseigene

Doel/ Eindtermen

- De deelnemers inzicht geven op de gevolgen van een handicap op de ontwikkeling en de gevolgen hiervan op de spelinteresse.
- Van spelen/ activiteiten de verschillende speldoelen herleiden.
- Spelinteresse omschrijven, in relatie tot de lichamelijke, verstandelijke, emotionele en sociale ontwikkeling, daarbij (waar relevant) lettend op verschillen tussen jongens en meisjes. Voor scouts met een handicap is het van belang uit te gaan van de mogelijkheden van een kind. Daarbij denkend aan het kind in de groep als wel het individuele kind.
- De verschillen verklaren in het spel van kinderen/ jongeren van aangrenzende leeftijdsgroepen. Bij scouts met een handicap zal men verschillen vinden in de lichamelijke, verstandelijke, sociaal en emotionele ontwikkelingsgebieden.
- De aandacht-/ observatiepunten aangeven voor het bepalen van de spelinteresse.
- (Thema-)spelen kiezen uitgaande van de betreffende leeftijdsgroep.

Benodigdheden:

- Flap over, 4 kleuren stiften
- Kaartjes leeftijdskenmerken
- Flap matrix ontwikkelingskenmerken versus leeftijdsgroep/ speleenheid
- Kaartjes met spelen.

Tijdsplanning 2 uur

- Plenaire introductie   15 minuten
- Subgroep   90 minuten
- Afsluiting   15 minuten

Methodiek

1. Introductie

- Plenair wordt er een terugkoppeling gemaakt naar de doelstelling van Scouting Nederland. *'Scouting staat voor uitdaging! Scouting biedt leuke en spannende activiteiten waarmee kinderen en jongeren worden uitgedaagd zich persoonlijk te ontwikkelen.'*
Doestelling uitgelegd: *"De vereniging stelt zich ten doel het bevorderen van het Spel van Scouting in Nederland op grondslag van de ideeën van Lord Baden-Powell om daarmee een plezierige beleving van devrije tijd te bieden aan meisjes en jongens, waardoor een bijdrage wordt geleverd aan de vorming van de persoonlijkheid."*
- Aan de deelnemers wordt gevraagd gebieden te noemen, die zich bij hun jeugdleden ontwikkelen. Deze worden door de trainer op de flap gezet.
- De trainer stelt vier speldoelen (lichamelijk, verstandelijk, sociale en emotionele ontwikkeling) voor.
- De trainer loopt de genoemde ontwikkelingen, doe op flap staan, samen met de cursisten door en koppelt er een speldeel aan. Hierbij wordt met een kleur aangegeven bij welke speldeel het hoort.
- Wanneer er sprake is van een handicap, zal de ontwikkeling van een kind anders verlopen. In de bijlage speldoelen wordt beschreven wat de directe gevolgen van een handicap kunnen zijn op de ontwikkeling. Teven worden ook de gevolgen van een beperking op andere speldoelen benoemd. De trainer bespreekt dit met de deelnemers.

2. Wat ontwikkelt er in welke leeftijd

- De deelnemers worden in subgroepjes ingedeeld en worden begeleid door een trainer. Het is prettig om nu alvast de deelnemers die leidinggeven aan kinderen met dezelfde door handicap bij elkaar in de subgroep te plaatsen. Om tijdens de volgende opdracht het uitwisselen van ervaringen te bevorderen.
- Van elke ontwikkelingsgebied krijgen de subgroepjes een stapeltje met kaartjes met een aantal ontwikkelingen. Deze worden in een matrix gelegd. (Zie ook werkvorm "leeftijdseigene – Matrix 5 ontwikkelgebieden" op de methodiekenbank)
- De groep legt al discussiëren de kaartjes, van een speldoel, in de meest logische volgorde van de ontwikkel fases. Er kunnen bepaalde ontwikkelingen op gelijk niveau worden gelegd als de ontwikkelingsfase tegelijkertijd is.
- Tijdens dit onderdeel wordt naar de 'normale' ontwikkeling gekeken. Deze kennis is nodig om later te kunnen zien, waar het bij kinderen met een handicap anders loopt en hoe daarmee om te gaan.
- Achtereenvolgens komen ontwikkelingsgebieden aan bod.
- De trainer heeft de bijlage/juiste uitwerking bij de hand om eventueel aanvullingen te geven en te controleren.

3. Van ontwikkeling naar spel- de ontwikkelingsbalk

- Een spel is niet alleen vermaak, maar stimuleert ook de ontwikkeling
- De deelnemers krijgen per subgroep een stapel kaartjes met activiteiten (zie spelen t.b.v. speldoelen"). De activiteiten moeten met de groep onder de meest passende leeftijdsgroep en ontwikkelingsgebied worden gelegd. Bijv. Hindernisbaan = lichamelijke ontwikkeling, passend in de leeftijdsgroep welpen of scouts.
- Bij de bijlage zit tevens een schema, waarom wordt toegelicht hoe deze ontwikkeling wordt gestimuleerd.

4. Welke ontwikkelingen zijn specifiek voor de eigen scouts?

- Wanneer alle ontwikkelingsgebieden in een volgorde gelegd zijn, wordt er door de trainer gevraagd om de specifieke kenmerken van de leeftijdsgroep van de deelnemers te filteren. Bij leiding voor Scouts met een handicap wordt gekeken naar de eigen groep, op welk ontwikkelingsniveau bevinden hun kinderen zich? Is dit inherent aan het type handicap dat men in de groep heeft? Kan de als trainers vragen stellen als; zijn er verschillen bij personen te ontdekken in de ontwikkelingsfase als je kijkt naar de verschillende speldoelen? Bijv. scoutsleeftijd: lichamenlijk op niveau van scoutsleeftijd, emotioneel op niveau peuter e.d.; en wat betekent dat voor de spelkeuze en interesses?
- Welke gevolgen hebben de verschillen in niveau op de kinderen? Door er op deze manier naar te kijken, kan gedrag wat kinderen vertonen soms duidelijk worden. Gedrag dat problematisch wordt genoemd, kan misschien juist bij het ontwikkelingsniveau van het kind horen.
- Waarom zijn juist deze ontwikkelingen belangrijk? De trainer legt verband tussen de ontwikkelingen, het spelaanbod en de rol als leider. Welke beperkingen heb jij zelf t.a.v. een 'normale' groep? Hoe los je dit op? Welke 'extra' rol heb jij als leider in de groep t.o.v. een leider in een 'gewone' groep? Probeer beperkingen om te zetten in kansen en mogelijkheden, let op het positieve!

5. Afsluiting

- De trainer neemt de groep weer samen om dit onderdeel met de cursisten centraal af te sluiten (dit onderdeel kan ook in subgroepen)
- De combinatie scout met en zonder handicap gaat bij de meeste leeftijdsgroepen goed. Bij de scoutsleeftijd kunnen soms problemen ontstaan. Dit heeft te maken met de leeftijdskenmerken van deze leeftijd. Op deze leeftijd kan het vormen van een specifieke speltak voor Scouts met een handicap dan een oplossing zijn. Bij de Explorer leeftijd kan het vaak weer prima samen gaan.
- Bij de afsluiting komen ter sprake als: waarom dit onderdeel, praktische toepassing binnen het eigen programma.

Bijlage speldoelen

1. Lichamelijke ontwikkeling

- Grote en fijne motoriek d.w.z. bewuste handelingen van armen en benen, vaardigheden zoals knoppen en tekenen, conditie en souplesse. De mate waarin iemand bewust zijn motoriek kan gebruiken is sterk afhankelijk van de soort handicap die men heeft..
- Het waarnemingsvermogen d.w.z. de ontwikkeling van de zintuigen. Het waarnemingsvermogen kan sterk verschillen afhankelijk van de soort handicap. Een kind met een visuele eb/of auditieve beperking, heeft een andere manier van waarnemen dan een kind zonder beperking. En zal dan ook zijn of haar omgeving anders ontdekken.
- Het oriëntatie vermogen en het ruimtegevoel d.w.z. wendbaarheid en coördinatie. Een kind dat slecht ziet of slecht hoort heeft een ander oriëntatie vermogen dan een kind dat goed hoort of scherp ziet. Iemand die in een rolstoel zit kan een ander oriëntatie vermogen hebben. Denk maar eens aan de ooghoogte waarop iemand zich bevindt. Een niet gehandicapt kind kan zich makkelijk snel en moeiteloos opdraaien om te zien wat er achter hem of haar gebeurt. Iemand in een elektrische rolstoel (vaak met hoofdsteun) zal hier meer moeite voor moeten doen.

2. Verstandelijke ontwikkeling

- Het denkvermogen d.w.z. voorstellingsvermogen, plannen, vooruitdenken en concentreren. Kinderen met een verstandelijke handicap hebben moeite met het leren en begrijpen van wat er om hen heen gebeurt. Zij nemen de wereld op een andere manier waar. Kinderen met een hersenbeschadiging zijn soms erg gevoelig voor prikkels. Alles wat zij zien, horen, voelen en ruiken komt als een chaos in hen waarnemen binnen. Zij zijn niet in staat de verschillende prikkels te scheiden.
- Communicatief vermogen (oorzaak en gevolg) wat samen het interpretatievermogen vormt. Kinderen met een verstandelijke handicap kunnen een grote woordenschat hebben, maar begrijpen niet altijd wat deze woorden betekenen. Kinderen met een spraakgebrek altijd laten uitspreken en eventueel vraag verduidelijken. Kinderen met ADHD reageren vaak vanuit een impuls zonder de oorzaak en gevolg van tevoren te overzien.
- Kennis en geheugen. Kinderen met een hersenbeschadiging kunnen moeite hebben met korte termijn geheugen waardoor je vaak zult moeten herhalen. Naast het cognitief vermogen is ook de manier waarop je kennis opdoet van belang. Door te structureren, herhalen en visualiseren van hetgeen wat je aan een kind aanbiedt kan de kennis en het geheugen gestimuleerd en motiveert worden.

3. Sociale ontwikkeling

- Ontwikkeling van je eigen identiteit en de omgang met andere mensen
- Het vermogen om als groepslid te functioneren, omgaan met informele en formele groepsregels
- Vermogen om andere te vertrouwen. Kinderen met een handicap moeten op vele manieren mensen vertrouwen. Bijvoorbeeld bij verzorging, activiteiten dagelijks leven, activiteiten en spel.
- Hulpvaardigheid
- Leidinggeven
- Zelfstandigheid en verantwoordelijkheidsbesef
- Zelfredzaamheid
- Eerlijkheid

4. Emotionele ontwikkeling

- Het leren omgaan met je gevoelens
- Zelfvertrouwen, initiatief, doorzettingsvermogen
- Fantasie en verbeeldend vermogen, originaliteit en improvisatievermogen
- Creativiteit en expressievermogen

Opmerkingen bij sociale en emotionele ontwikkeling:

Voor Scouts met een handicap kan het geheel aan sociale vaardigheden erg verschillen. Dit is grotendeels afhankelijk van de verstandelijke en lichamelijke vermogens. Als een kind moeite heeft de wereld om zich heen te begrijpen, dan zullen samenwerking, omgaan met waarden en normen anders gaan dan bij iemand die makkelijker de wereld om zich heen kan ordenen. Het leren omgaan met emoties betekent inzicht hebben in jezelf en maatschappelijk geaccepteerde manieren hiervoor. Of je dit hebt of kunt bereiken is ook afhankelijk van de manier waarop jij de wereld ziet, ordent en beleeft. De zelfredzaamheid en zelfstandigheid kunnen afhankelijk zijn van de soort handicap. Helaas wordt er nog steeds veel uitgegaan van de beperkingen en niet van de mogelijkheden van een kind. Dit komt het zelfvertrouwen, en kan daarmee ook de creativiteit en het nemen van initiatief niet te goede. Mede hierom gaan de trainers tijdens de cursus uit van de mogelijkheden van het kind.

Binnen scouting is er bij de indeling van de speltakken rekening gehouden met de speldoelen. Er zijn verschillende speltakken. Binnen iedere speltak zal je zien dat de kinderen en jongeren zich zowel op lichamenlijk, verstandelijk, sociaal en emotioneel gebied zich anders gedragen.

Bij kinderen met een handicap kan de kalenderleeftijd inherent zijn aan hun ontwikkeling. Dit is afhankelijk van de soort handicap die men heeft. Een handicap in één van de ontwikkelingsgebieden kan invloed hebben op de gehele ontwikkeling van een kind. Een kind dat slecht hoort of ziet zal de wereld om zich heen anders ontdekken dan een niet gehandicapt kind. Vandaar dat er binnen de Scouts met een handicap groepen niet standaard van de speltakken wordt uitgegaan, maar men delen uit het gehele aanbod van Scouting gebruiken. Een scout met een verstandelijke handicap zal zich de ene keer beter thuis voelen in Hotsjietonia, maar het ook leuk vinden om in de rimboe te spelen.

Het is goed om de mogelijkheden van je jeugdleden te kennen. Hier kun je in je programma rekening mee houden. Zo kom je er bijvoorbeeld achter waarom een spel als vervelend ervaren kan worden.

Belangrijke noot:

Geen enkel kind is gelijk en dit schema geeft een globale indeling van de ontwikkelingsfasen met de daarbij behorende kalenderleeftijd. Verder is de ontwikkeling afhankelijk van veel factoren, bijvoorbeeld; aanleg, gezondheid, karakter, milieu enz. Daarom is het altijd goed om in je eigen groep de kinderen te observeren om te bekijken hoe ver een kind is in zijn/haar ontwikkeling.

Ontwikkelingsgebieden kaartjes. **Bevers**

Lichamelijk

- Leert knippen, binnen de lijntjes kleuren
- Kan rennen, klimmen, huppelen
- Oog- en handcoördinatie is sterk in ontwikkeling, de fijne motoriek is nog beperkt
- Bewegingen worden steeds meer doelgericht, zijn zintuigelijk ingesteld: ze willen dingen voelen, horen en proberen.
- Ontwikkeling links- en rechtshandigheid

Verstandelijk

- Fantasie is werkelijkheid
- Nieuwsgierig, onderzoekend, ontdekken (wat doe jij?)
- Snapt begrippen als goed en kwaad, vies en lekker, maar ziet alles zwart/wit
- Visuele indrukken werken sterker dan luisteren
- Leren door herhalen (nog een keer, nog eenkeer)

Emotioneel

- Eigen willetje
- Karakter wordt duidelijk
- Gevoelens nemen grote plaats in, snelle stemmingswisselingen
- Ik-besef, maakt zich bezorgd (gewond raken, dood gaan)
- Op onderzoek vanuit vertrouwde omgeving
- Grote behoefte aan prijzende woorden, geruststelling en troost

Sociaal

- Naspelen volwassenen
- Sterke band met thuis
- Vriendschap door interactie
- Spelen in groepen als individu, zijn nog egocentrisch ingesteld. (dat is mijn bal)
- Ontdekken verschil jongens en meisjes
- Kan zich moeilijk verplaatsen in anderen
- Kan zich houden aan vaste regels
- Kan omgaan met verboden

Welpen

Lichamelijk

- Grote behoefte aan bewegen
- De kracht neemt toe en de mogelijkheden worden uitprobeernd
- Meer in staat tot fysieke (spel)activiteiten
- Ontdekken van de omgeving (uitproberen, onderzoeken)
- Handigheid, technieken worden beoefend (technisch lego, computer, enz.)

Emotioneel

- Vertelt graag
- Eigen geweten, handelt daarnaar uiteigen overtuiging
- Kan praten over gevoelens, aangeven wat hem dwars zit, kan verklaring geven voor eigen gedrag
- Bouwt een eigen wereldje op (geheimtaal)

Verstandelijk

- Weet verschil tussen fantasie en werkelijkheid
- Groot opmerkingsvermogen (ziet/ hoort alles, oog voor details)
- Kan een kwartier lang goed concentreren
- Wil precies van alles weten (hoe, wat, waarom)
- Leert lezen en schrijven
- Gaat verbanden leggen
- Neemt niet alles zonder meer aan
- Legt verzamelingen aan

Sociaal

- Gaat steeds meer met anderen spelen
- Wisselende vriendjes
- Kan spelregels hanteren
- Toleert geen ongewoon gedrag
- Kan groepsrollen herkennen (jij speelt altijd de baas)
- Winnen wordt belangrijker

Scouts

Lichamelijk

- Voorkeur voor buitenspel, als het kan in competentievorm. Er is wel verschil tussen jongens en meisjes.
- Ze kennen hun eigen kracht en mogelijkheden en maken daar gebruik van.
- De hormonen gaan opspelen, lichamelijke veranderingen worden zichtbaar.
- Verschil in ontwikkeling tussen jongens en meisjes is zichtbaar; waar meisjes al in de puberteit komen zijn jongens soms nog niet zo ver.

Emotioneel

- Alles wordt anders, onzekerheid
- Zeer wisselende gevoelens
- Gaat nadenken over zichzelf
- Kan zich eenzaam voelen
- Heeft er veel voor over om bij een groep te horen
- Over zichzelf praten is leuk en moeilijk tegelijkertijd
- Wil niet beschouwd worden als een eenling

Verstandelijk

- Wordt kritisch, gelooft niet alles wat verteld wordt
- Kan een onderdeel in een groter geheel plaatsen
- Ontwikkeling in een creatieve manier van oplossingen bedenken
- Vermogen informatie systematisch in categorieën op te slaan

Sociaal

- Kleine, veilige vriendenclubs
- Groepsprestaties zijn belangrijker
- Het proces van losmaken begint duidelijk te worden
- Zoekt een ideaal, vereert een idool (bijv. Popster of sporter)
- Het zich conformeren aan een groep, het erbij willen horen

Explorers

Lichamelijk

- Weet zich met zijn houding geen raad, is stuntelig en slungelig
- Zijn in staat tot fysiek uitdagende activiteiten
- Ze lijken volwassen
- Hun invulling van tijd en nieuwe activiteiten kan een verschuiving van het dag- en nachtritme tot gevolg hebben.

Emotioneel

- Experimenteren met eigen identiteit (kleding, muziek, image)
- Oriënteert zich op eigen normen en waarden
- Onzeker, overgevoelig voor reacties van anderen
- Kan af en toe onredelijk zijn
- Kan zich verplaatsen in de emotie van een ander

Verstandelijk

- Ontwikkeling tot gehele zelfstandigheid
- De breinontwikkeling gaat door. Plannen en impulsgedrag komt onder controle, maar blijft soms moeilijk
- Kritisch, algemene regels moeten ter discussie gesteld worden
- Eigen grenzen bepalen
- Theoretiseren (ellenlange discussies)

Sociaal

- Zoekt naar acceptatie
- Zetten zich sterk af tegen ouderen en vaste normen
- Individuele prestaties
- Kan zich in de groep, door groepsdruk, anders opstellen dan in een individueel gesprek
- Uitgesproken oordelen over anderen, uittesten van regels, uitlokken van reacties

Moreel kaartjes Bevers/ Welpen/ Scouts/ Explorers

Moreel

- Houden zich strak aan de regels. Regelsgeven duidelijkheid
- Laten zich leiden door wat zij prettig of opwinden vinden (goed) en wat zij vervelend vinden, wat pijnlijk is of angst inboezemt (Kwaad)
- Maken morele keuzes op basis van directe oorzaak en gevolg. (ik sla jou niet, want dan sla jij mij. Ik schreeuw niet, want dan krijg ik.....)

Moreel

- Begrijpen heel goed waarom er regels zijn, maar een regel moet wel nuttig zijn.
- Ze zien in dat sociale regels er zijn om het leven overzichtelijk te houden.
- Kunnen keuzes maken op basis van hun geweten (“Wat gij niet wilt dat u geschiedt....”)
- Ongewenst gedrag kan worden bediscussieerd, omdat ze in staat zijn de eigen fouten en gevolgen ervan in te zien. Ook kunnen er afspraken voor in de toekomst worden gemaakt
- Zijn bezig met erkenning te krijgen voor prestaties, ervaringen of dingen die bereikt zijn.

Moreel

- Ze letten ook op of andere kinderen zich aan de regels houden, zo niet dan zullen ze vaak klikken.
- Ze houden zich aan regels (niet vals spelen) om problemen te voorkomen.
- De gewetensontwikkeling komt op gang
- Onder invloed van ouders, leraren en media nemen de vooroordelen toe.
- De oudere jeugdleden binnen deze speltak begrijpen dat regels ‘slecht’ afspraken zijn en niet in steen staan gebeiteld.

Moreel

- Zijn oprecht tegenover zichzelf en anderen: zetten geen masker op en wat ze doen en zeggen menen ze ook.
- Alles wat autoriteit uitstraalt, bekijken ze met argusogen: bijvoorbeeld ouders en docenten.
- Stellen zichzelf vragen over de ‘zin van het leven’.
- Kunnen uitgesproken visies ten aanzien van sociale en politieke onderwerpen hebben en kunnen zich daar ook actief mee bezig gaan houden.

spelen t.b.v. speldoelen

Lichamelijk

Vangbal	Fluitenkoordknopen	Tafel pionieren
Hindernis-baan	Ringwerpen	Ratten en raven
Hinkelen	Voelkim	Estafette

Verstandelijk

Kaart lezen	Coördinatenbegrijpen	Woordspel
Memorie	Quiz	Geheimschrift
Klok kijken	Voorlezen	Rijmspel

Sociaal

Parachutespringen	Rollenspel	Toren pionieren
Volleybal	Geblinddoekdoor doolhof	Discussiëren
Vlaggenroof	Verkleeden	Dansen

Emotioneel

Muziek maken	Verven	Seksuele voorlichting
Ouder- kindweekend	Poppenkast	Toneelspelen
Associatiespel	Film kijken	Kijkdoosmaken

Toelichting bij spelen:

Lichamelijke ontwikkeling:

- Estafette, hindernisbaan, dansen (bewegingservaring opdoen)
- Ratten en raven (reactiesnelheid)
- Kimspelen (scherpen van zintuigen)
- Knopen (vaardigheid fijne motoriek)

Verstandelijke ontwikkeling:

- Informatie spelen (kennisverwerving)
- Memorie (geheugentraining)
- Associëren (voorstellingsvermogen)
- Rijmspel, woordspelen verhaal vertellen, zingen (taalbeheersing)

Sociale ontwikkeling:

- Samenwerkingsspelen
- Toneel, dansen (uitdrukkingsvermogen)
- Rollenspel (normbesef)

Emotionele ontwikkeling:

- Toneel, poppenkast, werken met materialen, zingen, muziek maken (expressievermogen)
- Werken met thema's, associatiespel (fantasiermogen)